

MIKIEL ANTON VASSALLI

Jorbot ma' l-Għadd ta' qabel paġ. 64

Kien għal din il-ħabta, u sewwa sew fit-28 ta' Settembru 1799, mita Vassalli ġareg mill-Belt għal kampanja. It-tifkira ċkejkna li sibna fuq hekk hija miktuba b'taljan ftit u xejn imghawweg u billi qasira nfissruha kelma b'kelma:
28 ta' Settembru, 1799, ġarġu għal kampanja

"Fil-jum tat-28 ta' Settembru, 1799, ħarġu għal kampanja sa 200 ruħ u minnhom bosta ta' kondizzjon għolja, fosthom il-Baruni Galea, Asteria ecc. Hareġ ukoll (u ma nafx kif) VASSALLO, Ajjiutant tal-Gwardja Nazzjonali Maltija. Difatti, wara sirt naf illi hu minnufih gie maqbud u magħżul għaliex, u b'żewġ suldati maltin, wieħed minnhom bix-xabla, meħud ikkalzrat gewwa.

M. A. Vassallo kien bħal Barbara raġa' daħal Malta mal-Franciżi."

Milli jidher hu gie meħud f'Sant' Anton fejn il-General Ball kella l-Qwartier tiegħu bil-Qorti u l-kalzri għal dawk il-ħatjin li jigu quddiemu. Żewġ dokumenti oħra juru li wara 20 ġurnata Vassalli, mill-ħabs tal-Kwartier ta' Sant' Anton, ittie-ħed fil-Curia Capitanale (1)ta' l'Imdina sabiex hemmhekk jiġi ndukrat tajjeb.

Wieħed minn dawn id-dokumenti jgħid: 18 ta' Ottubru, 1799. "Mikiel Anton Vassallo mill-Belt Rohan, ikkalzrat fuq suspect li hu miftiehem mal-egħdewwa, miġjub mill-ġdid." It-tieni wieħed hija ittra mibgħuta b'ordni ta' Ball lill-Uditur Kalċidon Deboro Imħallef tal-Korti Kapitanali. Din l-ittra tgħid: "Sabiex jiġi indukrat tajjeb fil-ħabs ta' hemmhekk, u sakemm tingħata ordni oħra minn għand l-Eccellenza (Ball), nibagħtu lil magħruf Mikiel Vassallo bħala persuna li fuqha hemm suspect li hu miftiehem mal-Franciżi u li minnhom hu inkarikat b'xi ordni li tawh: għaldaqshekk, imħabba dan ix-xorta ta' suspect li hemm fuqu, u l-ħtija li għandu skond ma naħsbu, inti mitlub sabiex jogħiġbok tati dawk l-ordnijiet meħtieġa sabiex ma jkunx jista' jidħak bina u jaħrab.

Bil-qima kollha etc."

(bla firma).

it-18 ta' Ottubru, 1799."

(1) Il-“Curia Capitanale” ta’ l-Imdina hija dak il-Palazz (il-lum min-fud mal-Connaught Hospital) li jinsab, fil-misraħ iċ-ċkejken ta’ wara l-Kunvent ta’ San Benedetto fi Strada S. Paolo u tgħaddi għalih minn Strada Lunga għal lemin inti u dieħel l-Imdina minn Strada Reale. Fuq il-bieb tal-Palazz hemm minqux il-qawl latin: *Armis armis, et legibus legibus.*

Vassalli jidher li fil-ħabs tal-Qorti Kapitanali ta' l-Imdina dam miżmum taħt arrest sas-16 ta' Settembru tas-sena ta' wara (1800), jiġifieri mal-ħdax il-xahar. Kif għaddieha f'dawn il-ħdax il-xahar, kif kienu jittrattawh u ma min kien minn shabu aħna ma nafu xejn sewwa. Nafu biss illi wara xahar u għoxrin ġurnata li kien ilu fil-Ħabs ta' l-Imdina, jiġifieri fis-7 ta' Dicembru, 1799, Vassalli marad u ħaduh fl-Isptar li kien hemm fil-Kunvent tad-Dumnikani tar-Rabat. Dan il-Kunvent dik il-ħabta kien iservi bħala sptar. (1)

Jingħad f'tifikira li tinsab fl-Arkivju tal-Qorti Kriminali illi dik il-ħabta tal-qagħda tiegħu gewwa l-isptar, il-marid Vassalli lanqas biss ma fdawh kif gieb u laħaq, iżda żam-mewħ b'siequ waħda marbuta b'qajd u katina tal-ħadid mas-sodda. Hu dam hemmhekk sal-25 tal-istess xahar. B'degriet ta' Settembru 1800, Vassalli inqatgħetlu l-kundanna tat-turru-fnament għal dejjem minn dawn il-gżejjer bħala bniedem tal-partit ġakbin. Is-sentenza mogħtija mill "Curia Capitale" kontra Mikiel Anton Vassalli u sħabu sabiex dawn jigu mkeċċijin mill-gżira, min għal dejjem u min għal xi snin, inqratilhom mill-Famlu Salvu Agius quddiem ix-xhieda Giużeppi Zammit u GioMarija Zammit, it-tnejn minn Naxxar u ggib id-data tas-16 ta' Settembru 1800.

Oħrajn ikkundannati miegħu b'din is-sentenza, bħala nies tal-partit Franciż, kienu dawn: *Salvu Schembri*, "ta' Igwamu" mill-Belt u *Anglu Vassallo*, "ta' Żajbur" mis-Siggiewi, itturrufnati għal dejjem: *Wigi Cassar*, *Gejtan Formosa* u *Guzeppi Saliba* itturrufnati għal tlitt snin. Minn dokument ieħor jidher illi fl-istess data tas-sentenza, jiġifieri fis-16 ta' Settembru 1800, Vassalli nbagħat fil-Kalzri tal-"*Gran Corte della Castellania*", (fejn il-lum hemm l-uffiċċju tas-Sanità, il-Belt)

- Huwa ġie meħud hemmhekk sabiex, mita jasal il-waqt, jitgħabba fuq skuna u jsifruh. Għaxart ijiem wara, jiġifieri fis-26 ta' Settembru, 1800, Vassalli ressaq Petizzjoni quddiem Ball, il-President tal-Gvern Provviżorju, fejn fisser "illi billi jkollu jħalli pajjiżu għal dejjem, u għalhekk għandu bżonn ibiegħi il-ftit tal-proprietà li għandu, jitlob illi l-Cap tal-Gvern jatih iż-żmien u l-mezz li jkun jista' jbiegħhom". It-tweġiba li kellu għal din it-talba kienet illi "wara li jitlaq ħwejġu f'idejn Prokurator għal kulma hu fl-interess tiegħi,

(1) Skond l-ordni li kien harel Napuljun, l-Ordnijiet Religjuzi ma' kinux jistgħu jżommu ħlief *Kunvent wieħed* u għalhekk, fost l-oħrajn, il-Kunvent tad-Dumnikani kien baqa' f'idejn il-Gvern, biex jinqeda bih għal-dawk il-bżonnijiet li jihtigulu.

m'għandux jagħmel ħaż-żohra ħlief jitlaq minn Malta mill-iktar fis." Din it-tweġiba ġiet mogħtija mn'idnej l-Uditur "Felice Cutajar" li kien is-Segretarju ta' Ball.

Minn Relazzjoni jew tagħrifha mogħtija lil Ball dwar iż-Żjara lill-Habsin li saret fil-“Castellania” tal-Belt b'qima u ġieħ għal Milied ta' Sidna Gesù Kristu fl-24 ta' Dicembru, 1800, fil-jum li fiex kienet tingħata il-grazzja lil xi ħabsin, naqraw illi Vassalli kien għadu miżmum f'dak il-ħabs jistenna l-waqt li jsifruh għal Barberija. Kien għadhom ma sisfruhx il-ġħaliex, skond ma stqarr il-Gran Viskonti, ma nqala' ebda bastiment għal dawk in-naħħiet. Vassalli kien talab ma' oħrajn sabiex jiġi meħlu mill-ħabs bi grazzja. Iżda l-grazzja ma ġitux u Vassalli, milli jidher, kellu fl-ahħar nett jitlaq minn Malta b'turrufnament.

* * *

Aħna ma nafux sewwa sew mita lil Vassalli sifruh minn Malta, iżda milli jidher, wara l-Milied tal-1800, huwa ma damx ma telaq minn Malta u iktarx għalhekk għabbewh għal-l-art ta' Barberija. Minn Barberija sab it-triq biex bewweg għal Franza fejn, kif naħseb, hu kellu tama li jsib biex iġħix. Port ieħor aħjar fejn sata' jiġi milquqgħ ma kellux, u għalhekk, kellu jagħżel dik l-art fejn, bħala wieħed mill-aqwa partiġjani tar-Repubblika Franciża f'Malta, wara dak kollu li ġara, stenna li għall-anqas kellu jithallas tal-ħsara li sarit lu imhabba li għen mhux ftit biex tinquered l-Ordni minn Malta u flokha tidħol ir-Repubblika ta' Franza. Kemm dam Franza aħna nafuh, iżda f'liema banda jew belt ta' Franza kien għadda dan iż-żmien ta' snin, li jilħqu mal-20 sena, aħna ma nafuhx sewwa.

Waħda mill-bniet ta' wieħed mit-tfal tiegħi, (dik l-istess xwejha li ftit xħur qabel il-mewt tagħha kelli x-xorti li minn fommha nislet xi ħaż-żaga mill-ħajja ta' nannuha), kienet bil-ħlewwa kollha tatni xi xaqq ta' dawl fuq il-qagħda u żwieġ tiegħi fi Franza, u kif stqarritli, f'Parigi. Iżda jiena ma bqajtx b'rasi mistriehha fuq dak li qaltli din ix-xwejha li, kif kont fissirt, miskina, għaż-żmien li kellha, ma setgħetx tiftakar kollox, u għalhekk issuktajt infitħex dejjem sakemm minn hawn u minn hinn iltqajt ma' tifkira ckejkna li nebbhiet tħalli b'xi ħaż-żaga iż-żjed fis-sod. Iżda, din ix-xi ħaż-żaga ma hix bieżżejjed biex timla l-battal kollu ta' din il-biċċa l-kbira li tagħmel minn armajn il-kwart tal-ħajja ta' Vassalli. Din id-daq-zejn ta' tifkira mhi xejn iż-żjed u inqas ħlief il-kitba tal-mewwt

ta' wieħed minn ulied Vassalli, Gräbli, missier dik ix-xwejha. Dan kien miet f'Malta, il-Furjana, fit-30 ta' Lulju, 1863 u sew sew fis-sena li b'ligi t-twelid u l-mewt bdew jinkitbu fir-registri tal-Gvern (Pulizija u Registru ta' l-Istat Civili). Skond din it-tifkira, Gräbli, bin Mikael Anton Vassalli, kien twieled fil-belt ta' Marsilja fl-1814 u għalhekk missieru f'dik issena kien ji nsab f'din il-belt ta' Franz. Kemm kien ilu hemma nafux; kienx jinsab hemm minn mindu telaq minn Malta jew snin wara, u x'kien qiegħed jagħmel hemmhekk.

Fuq dak li kienet tarrifli dik ix-xwejha ta' neputija tiegħi u fuq dak li jsemmi l-att tal-mewt ta' ibnu Gräbli, huwa kien miżżeewwegħ lil certa Katerina Formosa de Fremaux. Din il-mara ma jidhirx li kien iżżeewiġha hawn Malta, għaliex dan iż-żwieġ ma jinsab imniżżeż fl-ebda Parroċċa ta' Malta u Għawdex. Mill-ettà ckejkna tat-tfal tiegħi fl-1829, fis-sena li fiha Vassalli kien għalaq għajnejh, aħna ma nistgħu l-anqas ingħidu illi huwa kien iżżeewwegħ lil din il-mara fi żmien li kien jinsab imsiefer qabel l-1796. Għalhekk, għandna naħsbu illi dan iż-żwieġ sar bejn is-sena 1801 u s-sena 1813 mita hu kien jinsab itturru nat minn Malta ġewwa l-art ta' Franz.

Hawnhekk jaqbel li nieqfu xi ftit u nerġġi l-ura biex, qabel ma naqbdu s-sensiela tal-ġrajijet li għaddew minn fuq l-imsejken Vassalli, wara li dam barra minn Malta għal-ghoxrin sena, aħna immorru nfittu lil sieħbu Ċensu Barbara illi f'Dicembru tal-1799 ħallejnijeh irsir jaħdem fix-xogħlijiet pubbliċi tal-Bey ta' Tunes.

(jissokta)

A. C.